

VALLÁSI ALAPON SZERVEZŐDŐ RÉSZLEG A SZOMBATHELYI ORSZÁGOS BÜNTETÉS- VÉGREHAJTÁSI INTÉZETBEN

Tömő János

A tanulmányom célja a Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben működő vallási részleg bemutatása. Külön figyelmet fordítok a részleg működését biztosító jogszabályi háttérre, de sokkal inkább teológiai oldalról közelítem meg ezt az – egyre több intézetben megjelenő – új reintegrációs módszert. Cikkem tájékoztatást és ösztönzést kíván nyújtani minden bv. intézet dolgozója, illetve a szélesebb közvélemény felé.

„Mivel már sokan megkísérelték, hogy a köztünk beteljesedett eseményeket leírják, jónak láttam én is, hogy elejétől kezdve mindennek szorgalmasan utánajárjak, és sorban leírjak neked mindent.” (vö. Lk1,1-3)

Azt gondolom, hogy ennél pontosabban nem tudnám megfogalmazni jelen tanulmány célját. Egyre több büntetés-végrehajtási intézetben jelennek meg a vallási alapon szerveződő speciális részlegek (továbbiakban: vallási részleg), egyre több helyen találkozhatunk ezekről készült híradásokról a sajtóban, ami azt jelzi, hogy egy olyan újfajta kezdeményezéssel találkozunk a büntetés-végrehajtás berkeiben, ami figyelemre méltó és sokak érdeklődését felkeltette. Mindazon túl azonban, hogy tárgyyszerűen leírom a Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben (a továbbiakban: intézet) működő vallási részlegen történő eseményeket, reflektálok is rá mind büntetés-végrehajtás szakmai, mind teológiai oldalról. Merthogy minden esemény az értelmezéssel együtt nyeri el a teljesebb tartalmat. Az értelmezés pedig sohasem objektív, hanem egy bizonyos szemüvegen keresztül történik. Az én szemüvegem pedig – katolikus börtönlelkészként – csakis a katolikus egyházban már kétezer éve dolgozó „kegyelem” lehet.

Egy vallási részlegről soha nem beszélhetünk csupán tudományosnak és objektívnek nevezett szemszögből, mert a hit nem osztályozható, és meghaladja a kategóriáinkat. Így már most az elején elnézést kérek azoktól, akik a mai közfelfogás szerinti tudományos értekezést várnak.

Mit nevezünk vallási részlegnek?

Jelenleg vallási alapon szerveződő részlegen azt értjük, hogy keresztény vallású fogvatartottakat egy olyan meghatározott helyre költöztetünk, ami a börtön többi részlegéről fizikailag el van választva. Az ott elhelyezettek kifejezik, hogy elmélyülten szeretnék gyakorolni hitüket, a börtön előírásainál – több tekintetben – szigorúbb rend szerint kívánnak élni. Rendszeresen részt vesznek saját lelki fejlődésük érdekében a börtönlelkész által felkínált programokon, melynek igénybevétele számukra előnyös megkülönböztetéssel nem jár. Magyarul ez egy olyan körletrész,

ahol viszonylag alacsonyabbak a börtönártalmak, nagyobb személyes figyelemben részesülnek a fogvatartottak a börtönlelkésztől. Egyébként ugyanúgy élnek az „átlag” magyar bv. intézetben elhelyezett elítéltek életét, mint bármely más fogvatartott.

A lelkész gyakorlatilag mentorként van jelen a részlegen, aki abban segít, hogy az illető közelebb kerüljön Istenhez. Nem feladata, hogy erősítse a fogvatartott családi kapcsolatait, de közreműködhet benne. Kiscsoportos foglalkozásokat, egyéni meghallgatást és civilek számára is nyilvános foglalkozásokat szervez. Önkénteseket, segítőköt hív meg, akik szintén képesek a fogvatartottakkal foglalkozni, vallási foglalkozást, előadást, szentmisét tartani. Teológiai szempontból a lelkész feladata, hogy szüntelenül imádkozzon a gondjára bízottakért, adjon meg nekik minden lehetőséget, hogy Istenhez közelebb kerüljenek. Akik pedig már elkötelezték magukat a hit mellett, azokat tanítani is kell arra, hogy meg tudják vallani hitüket szóban és tettben egyaránt.

A vallási részleg célja

A hatályos jogszabályok alapján elmondható, hogy a büntetés-végrehajtás célja, hogy a fogvatartott reintegrációját segítse a társadalomba. A büntetés-végrehajtás szervezete a gyakorlatban egyfajta eszközként és módszerként tekint a vallási részlegre, mint egy újfajta műhelymunkára, ahol olyan egyházi erőforrásokat tud bevonni a zárt rendszerbe, ami új színt hoz az intézet életébe és segíti elérni a büntetés-végrehajtás célját.

A vallási részleg célja a katolikus hit szempontjából az, hogy a fogvatartottak részesüljenek a beavató szentségekben és katekézisben (hitoktatásban), továbbá rendszeresen részt vegyenek szentmisén. Ebben az értelemben semmi különbség nincs civil és fogvatartotti állapot között. A cél mindig az, hogy az illető közel kerüljön Istenhez.

A vallási részleg jogosultsága

A vallási részleg létrehozása nem kötelessége sem a bv. intézetnek, sem a börtönlelkészeknek. Úgy gondolom, hogy a börtönben történő vallási foglalkozások ugyanolyan hatékonyak, ha a fogvatartottak nincsenek egy helyre költöztetve. A civil életben sem költöznek össze a vallásos emberek. Nem találunk erre vonatkozó utasítást sem az ősegyház életében, sem későbbi korokból.

A vallási részleg létrehozásának oka leginkább az a praktikus megfontolás lehet, hogy a lelkileg aktívabb fogvatartottakat így könnyebb az intézetnek kezelni, mozgatni. Mivel nagy távolságok vannak az intézeten belül, előfordulhat, hogy egy vallási foglalkozásra tizenhét szintről kell lekísérni a fogvatartottakat, tehát egy időben tizenhét körletfelügyelőnek kell(ene) összehangolt tevékenységet végezni.

Sokkal nagyobb eséllyel megy végbe a tényleges reintegráció, ha minél szélesebb spektrumban figyelnek oda a fogvatartottakra. Egészen más bizalmi fórumot képes biztosítani a lelkész, mint akár a reintegrációs tiszt, akár a pszichológus. Amennyiben a vallási részleg valóban eléri a célját, működik a valódi kommunikáció, akkor ott csökkenő fogvatartási kockázatokkal lehet számolni a többi részleghez képest. Mivel gyakorlatilag folyamatos a kommunikáció a fogva-

tartottak és a személyi állomány között, rendszerek a programok, ezért a dinamikus biztonság is növekszik.

Leginkább azonban azt a fajta műhelymunka jelleget emelném ki, ahol az emberi kreativitás talán a legerősebb módon jelenik meg a bv.-i tevékenységben. A büntetés-végrehajtási munka alapvetően végrehajtói, és nem kreatív munka. Bár a jogi környezet mindinkább igyekszik serkenteni az új részlegek beindítását és működtetését, a valóságban a minimális kockázatra való törekvés, és adott esetben az adminisztrációs túlterheltség miatt a személyi állomány kevésbé fogékony az új lehetőségek alkalmazására.

Teológiai megfontolás: a katolikus hagyomány ismeri a vallási indíttatású közösségépítést, hiszen a szerzetesség is meglehetősen hasonló alapokon nyugszik. Felnőtt emberek úgy döntenek, hogy belső indíttatásra elköteleződnek arra, hogy az imádságnak éljenek. A karthauzi szerzetesek gyakorlatilag egyszemélyes zárkákban élnek, az ebédet „tátikán” adják be nekik, és némasági fogadalmat tesznek. Tehát a szerzetesi hagyománnyal több tekintetben párhuzamba állítható egy vallási alapon működő körletész.

Motiváció a gyakorlatban

Parancsnoki intézkedés szabályozza, hogy az itt elhelyezett fogvatartottak:

- fényképes azonosító kártyával szabadon mozoghatnak az imaterem és a zárka között kijelölt útvonalon;
- a havi soros beszélőn felül, istentisztelettel egybekötött családi beszélőn vehetnek részt, melynek időtartama másfél óra;
- a havi soros látogató fogadás elválasztó paraván nélküli asztal mellett történik;
- zárkájuk falát díszíthetik, a falon polcot helyezhetnek el és rajta virágokat tarthatnak;
- a szabad levegőn tartózkodás ideje alatt a sétaudvaron sport tevékenységet folytathatnak.

Látható tehát, hogy nagyon fontos motivációs eszköz a szabad mozgást biztosító kártya, a paraván nélküli látogató fogadás és a gyakoribb sportfoglalkozás. Ezen kívül fontos szempont, hogy a zárkaajtók nyitási ideje jóval hosszabb, mint a hagyományos fegyházas vagy börtönös részlegen. Vannak kötelező és választható programok. A választható programok célja, hogy döntési helyzetbe kerülhessen a fogvatartott, mellyel fejlődik az önbecsülése, felelősségérzete, csökkennek a börtönártalmak.

A Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben működő vallási részleg létrejöttének körülményei, historia domus

Tanulmányi úton vettünk részt 2014. júniusában egy kisebb delegációval a Váci Fegyház és Börtön vallási (APAC) részlegén. Az ottani tapasztalatok azt igazolják, hogy eredményesen lehet dolgozni a fogvatartottakkal. Bár, a váci körletet APAC-

nak nevezik, valójában nem azonosítható teljes mértékben az eredeti dél-amerikai modellel. Mindig felmerül a kérdés, hogy át lehet-e venni egy másik országban működő, jogi és kulturális eltérésekkel rendelkező módszert a mai magyar börtönhelyzetbe. Úgy tűnik, hogy bár inspirációt lehet meríteni, azonban tudnunk kell, hogy amit megvalósítunk, az nem ugyanaz lesz, mint az eredeti. Ugyanez elmondható a szombathelyi kezdeményezésről is: bár a váci részleg mintaként szolgálhat, mégsem lehet cél, hogy ugyanazt létrehozzuk egy másik közegben.

Az intézetben 2014. október 29-én kiadott 34/2014. számú parancsnoki intézkedéssel kijelöltek 3 zárkát a 12 fő fogvatartott részére, ez volt a vallási részleg „demó” változata. A fogvatartottak kiválasztása a börtönlelkész javaslata alapján történt, a heti két alkalommal sorra kerülő vallási foglalkozások jó terepet biztosítottak a fogvatartottak személyiségének alaposabb megismeréséhez. A részlegre kerültek helyzete több tekintetben hátrányos volt. Egyrészt női fogvatartottakkal voltak egy részlegen elhelyezve, ebből számos szervezési, mozgatási nehézség származott, másrészt az állomány jelentős része nem volt érzékenyítve az új helyzetre, melyekből később problémák is keletkeztek. A női fogvatartottak mozgatása miatt gyakran volt zárás, a sétát időnként nem lehetett az udvaron végrehajtani, helyette a tetőn kialakított zárt, ráccsal fedett sétaudvart kellett használni. Ezzel a sportolási lehetőségeik is jelentősen korlátozottá váltak. Mivel várható volt, hogy ez csak egy átmeneti megoldás, ezért a foglalkoztató helyiséget sem lehetett az igényeknek megfelelően felújítani, dekorálni ráadásul azt munkáltatásra is használták a női fogvatartottak részére, tehát lényegében a helyzet nem lett jobb az első szakaszban jelentkezettek részére. Viszont annyi haszna volt, hogy nagyjából modellezni lehetett, hogy milyen programokra van igény, milyen jellegű foglalkozásokat kell tartani, és milyen nehézségekre lehet számítani.

2015. szeptember 11-én újabb parancsnoki intézkedés (73/2015. számú) jelent meg, ami szabályozza a jogerős férfi elítéltek speciális elhelyezését biztosító vallási részleg működését.

Ekkor az újonnan átadott A2 épület II. emeletén negyvenöt fő fegyház és börtön fokozatú elítélt részére kilenc zárkát alakítottak ki, tehát létrejött a legnagyobb vallási részleg Magyarországon.

A vallási részleg működésének alapelvei

Önkéntes civil segítők bevonása

Egy negyvenöt fős vallási részleg működtetése elképzelhetetlen civil segítők nélkül. Ők azok, akik idejüket és nemritkán anyagi forrásaikat sem kímélve vezetik, támogatják a fogvatartottakat és segítik a bv. intézet munkáját. Az önkéntesek által végzett szolgálatok előnyei: emberiség, motiváltság, önzetlenség, ingyenesség, erőteljes keresztény szerepmoделlek.

Az önkéntesek közé hívjuk a helyi közösség példás keresztény tagjait, a szükséges szolgáltatások biztosítására alkalmas személyeket (pszichológus, teológus, pap, tanár), illetve szabadult fogvatartottakat az erőteljes modellértékük miatt.

Imádság és csend

Az imádságon itt nem liturgikus összejöveteleket értek, melyeket felszentelt pap vezet, hanem egyrészt a fogvatartottak magánimáit, melyeket a zárkában végeznek, másrészt kötött imádságokat, melyeket reggelente az intézet kápolnijában, közösségben mondanak. Az imádságnak számos jótékony hatása van: összeszedetté teszi az embert, lelki békét, nyugalmat ad az imádkozónak, alapvetően a mentális túlélést, a stressz levezetését is segíti. Az imádság növeli a kreativitást, különösen, ha az imádkozó felfigyel belső indíttatásaira, melyek jó dolgok megtételére ösztönzik. A kötött imádságok segítséget jelentenek érzelmileg nehéz szituációk feldolgozásához, szóbeli megfogalmazásához. Egy szorongó fogvatartott számára kifejezetten stresszoldó a hatásuk.

Szabadult fogvatartottak bevonása

Ez egy nagyon kényes kérdés, mivel érthető módon kockázatot jelenthet egy szabadult fogvatartott bevonása a reintegrációs folyamatba. Azonban megfelelő előzetes szűrés és kontroll mellett nagyon eredményes munkát tud végezni egy ilyen önkéntes, mivel belülről ismeri a fogvatartottak világát és modellértéke még erőteljesebben jelenik meg. Pillanatnyilag egy fő jár be az intézetbe – parancsnoki engedéllyel – önkéntesen, heti egy alkalommal, aki 2012-ben szabadult és jelenleg pszichológusként dolgozik külföldön. Nagy segítséget jelent szuicid prevenció területén, illetve vallási jellegű csoportfoglalkozások lebonyolításában.

Lelkiismeret vizsgálatra és bűnbánatra nevelés

Az emberi lelkiismeret folyamatos önvizsgálatra ösztönöz. Szükséges felismerni a rossz dolgokat és megkülönböztetni a jó dolgoktól, erényektől. Fontos, hogy megbánjuk a felismert rossz dolgokat, bűnöket és elítéljük azokat, de nem úgy, mintha azok tőlünk függetlenek lennének, hanem mint amikért felelősséggel tartozunk, mert mi követtük el őket. A szívbeli megtöretés a normális keresztény élet része. Annak következménye, hogy reálisan látjuk a rossz dolgainkat és nem mentegetőzünk, hanem önmagunkat vádoljuk. Ettől a ponttól egyes pszichológiai irányzatok óva intenek mindenkit, mondván, hogy önmagunk elítélése káros folyamatokat indíthat be. A keresztény hit azonban pontosan erre a bűnbánatra akar elvezetni minket, segít megélni a bűn miatti fájdalmat és nem elnyomni vagy tompítani akarja azt. Valós megtérés csakis valós bűnbánat következtében történhet. Amíg az ember nem bánja ténylegesen a bűneit, addig nem érzi, hogy szüksége lenne megváltásra. Ha pedig nem érzi szükségét a megváltásnak, akkor nincs feloldozás. A vallási alkalmakon rendszeresen van lelkiismeret vizsgálatra történő felhívás és a fogvatartottaknak lehetőségük van szentgyónáshoz járulni. A gyónás során elmondják a papnak az elkövetett bűneiket, aki Jézus nevében feloldozza őket. Rendszerint nagy megkönnyebbülést jelent a gyónónak, amikor ezt hallja: „feloldozlak téged bűneidtől az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében”. A feloldozást követően azonban rendszerint lecsökken, vagy megszűnik az önvád és helyébe a jóvátétel utáni igény

jelenik meg. Épp ezért nagyon fontos, hogy a fogvatartottnak lehetősége legyen egyfajta jóvátételi munkára, feladatra, amit önként tehet a köz érdekében.

Alpha kurzus

Az Alpha kurzus egy tizenkét alkalmas, tematikus, csoportos lelkgyakorlat. Minden alkalom során a résztvevők megnézik egy húszperces motivációs kisfilmet, amit csoportos beszélgetés követ. Minden kisfilmben szerepel három kérdés, ezek a kérdések képezik a beszélgetés tárgyát. Az alkalmat a börtönlelkész vagy egy bejáró önkéntes koordinálja. Tárgyi feltételnek pedig elég egy laptop és egy projektor. A kisfilmek témái a következők: Jézus élete, szerepe a történelemben, kicsoda a Szentlélek, mit jelent megtérni, mi a hit, létezik-e sátán, érdemes-e imádkozni, miért fontos az egyház.

A kurzus tartalma és megvalósítása nem feltétlen egyházhoz kötött, viszont hazánkban leginkább katolikus körökben ismert igazán. Így ökumenikus szellemben – mindenki számára – segíti a belső lelki felismerést és az Istenhez fordulást. A program tartalma, célja, módszere segíti a résztvevőket a bűnnel való szakításban, a helyes értékek felismerésében, a felelős döntéshozatalban, az értelmes élet lehetőségének és a változás szükségességének felismerésében. Mindezen folyamatok és lehetőségek segítik a büntetés-végrehajtást abban, hogy a reintegrációs célokat hatékonyabban megvalósíthassa. A program haszonnal szolgálja a lelkesíti és az intézeti munkát is. Az Alpha kurzus alapvető céljában hasonlatos a számos intézetben már megvalósult cursilló céljaihoz, viszont nem egy intenzív alkalom keretében kívánja azt elérni. Ezenkívül jobban megvalósítható előzetes fogvatartottak körében a tematikus felosztás és a lebonyolítási formájából következően. A programot 2015 szeptemberében kezdtük el a szombathelyi intézetben, eddig három kurzust tartottunk. Mind ez ideig elég jó eredményekről lehet beszámolni. Alapvető tapasztalat, hogy a résztvevők fele a kurzus során gyónást végez, sokszor nagyon hosszú idő után, majd heti rendszerességgel részt vesz a közösségi vallásgyakorlási alkalmakon. Ezen túlmenően javul a kommunikációs és problémamegoldó képességük, toleránsabbak lesznek egymással.

A liturgia szerepe

II. János Pál pápa fogalmazta meg, hogy a szentmise a keresztény élet forrása és csúcsa. A mise a világon mindenhol ugyanazt jelenti, ugyanazok a részek ismétlődnek minden országban. Tehát ez egy közös nyelv, amelyet a börtönben és a börtönön kívül ugyanúgy ért minden hívő. A fogvatartottak jelentős része meg van keresztelve, életében legalább egy alkalommal volt már szentmisén. Gyakori tapasztalat, hogy a fogvatartottak, akik először vesznek részt az intézetben misén, nagyon jól tudják, hogy mikor kell felállni, letérdelni, hogyan kell keresztet vetni, sőt sokan még a válaszokat is ismerik. Ez tehát egy olyan adottság, amit érdemes figyelembe venni és építeni rá. A liturgia sajátosan hat az emberi lélekre. Először is megnyugtatja, hiszen a résztvevő tudja, hogy nem neki kell valamit produkálni, hanem valamilyen csupán részt kell vennie, ami hat rá, ha nyitott. Jól látható a vallási részlegen elhelyezett fogvatartottaknál, hogy a mise után sokkal nyitottabbak a foglalkozásokon. Az is tapasztalat, hogy a mise után szívesen maradnak ott a kápolnában, de

nem egymással beszélgetni, hanem néma csendben imádkozni. A szentmise, az áldozatbemutatás kiemelkedően fontos, hiszen a katolikus egyház által legalizált módon itt történik meg Isten és az ember találkozása, és lesz nyilvánvalóvá a hívő embernek az egyházhoz való kapcsolódása azáltal, hogy részesül a szentostyából.

Fogvatartottak önkéntes részvétele

Ez egy olyan alapelv, aminek érvényre jutása meghatározza a részlegen elérhető eredmények szintjét. Ha valóban nyitottak a fogvatartottak, akkor nagyon látványos változás mehet végbe az életükben. Tulajdonképpen az egész rendszernek hasznára lesznek azzal, hogy nem akadályozzák az intézet dolgozóinak munkáját, elfogadják a szabályokat, együttműködőek lesznek. Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy azoknak jobb a helyzete, akik nyugodtabb körülményeket, rendszeres vallásgyakorlási lehetőséget keresnek. Amikor idekerül egy fogvatartott, nem biztos, hogy ez a fő motivációja, de gyakran előfordul, hogy a foglalkozások hatására a motiváció növekszik. Ha azonban az illető ezzel továbbra sem tud azonosulni, akkor lehetősége van a részlegről történő kihelyezésre.

Sport, mozgás

A sport és a szabad levegőn tartózkodás alapvetően fontos a mentális és fizikális túléléshez a börtönben, illetve a börtönártalmak csökkentéséhez, ezen túlmenően pedig közösségépítő jellegű is. A sport segít levezetni a felesleges energiát, jótékony hatása van a szervezetre, így a lelki egyensúly könnyebben megőrizhető. Szent Pál tanítja, hogy testünk a Szentlélek temploma, tehát a keresztény ember felelős a saját egészsége, testi épsége megőrzéséért. Az egész fizikai valónk, az egészségünk Isten ajándéka. Amikor tehát a testünket gondozzuk, azt felfoghatjuk úgy is, mint Isten parancsának, akaratának való engedelmességet, együttműködést.

Összegzés

Jelen tanulmányban áttekintettük a Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben működő vallási részleg célját, létrehozásának indokoltságát, az alapítás körülményeit, motivációs rendszerét, és a körlet napi működésének alapelveit. Az eddig elvégzett lelkiismeretes munka és az elért eredmények nagy bizakodásra adnak okot, azonban nem felejtjük el Szent Pál apostol gondolatait: „Nem azon fordul a dolog, aki erőlködik vagy törekszik, hanem a könyörülő Istenen.” (vö. Római levél 9,16)

Jelen tanulmány megírásakor támaszkodtam Takács Péter kollégám APAC témában írt tanulmányára¹.

Felhasznált irodalom

Takács P. (2015): APAC. Kézirat

¹ Takács P. (2015)